

Downloaded from UvA-DARE, the institutional repository of the University of Amsterdam (UvA)
<http://hdl.handle.net/11245/2.28439>

File ID   uvapub:28439
Filename   HS150805
Version   unknown

SOURCE (OR PART OF THE FOLLOWING SOURCE):

Type   article
Title   Een ideaal kun je geen hand geven. Kort referaat.
Author(s)   F.H. van Eemeren, W.K.B. Koning
Faculty   UvA: Universiteitsbibliotheek
Year   1979

FULL BIBLIOGRAPHIC DETAILS:

<http://hdl.handle.net/11245/1.422269>

Copyright

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content licence (like Creative Commons).

Prometheusplein 1

Postbus 98

2600 MG DELFT

Telefoon: 015 - 2784636

Fax: 015 - 2785673

Email: Helpdesk.doc@Library.TU Delft.NL

Aan: UVA KEUR

BROERSTRAAT 4
9700 AN GRONINGEN
NEDERLAND

Uitsluitend voor eigen gebruik / for own use only

Datum: 04-apr-05

**Bonnummer:
874978**

Tav:

Aantal kopieën: 4

Uw referentie(s): A078197953

UVA KEUR

Artikelomschrijving bij aanvraagnummer: 874978

Artikel: Een ideaal kun je geen hand geven

Auteur: Eemeren, Frans h. van

Tijdschrift: TIJDSCHRIFT VOOR TAALBEHEERSING

Jaar: 1979

Vol. 1

Aflevering: 3

Pagina(s): 284-287

Plaatsnr.: D04 1564

Een ideaal kun je geen hand geven

Kort referaat

F.H. VAN EEMEREN & W.K.B. KONING

Wetenschappelijk onderzoek levert soms conclusies op die verreikende implicaties hebben; het kan zelfs de fundamenteen wegslaan onder theoretische constructies die iedereen tot dan toe heel aanvaardbaar toeschenden. De mogelijkheid om door middel van constructieve destructie spectaculaire winst te boeken voor de wetenschap maakt het begrijpelijk dat sommige nijvere onderzoekers met graagte de rol van sloper op zich nemen. Een complicatie die hierbij optreedt is echter dat ze daarvoor natuurlijk wel over inzichten en onderzoekresultaten moeten beschikken die deze rol rechtvaardigen. En deze voorwaarde wordt door al te gretige slopers maar al te gemakkelijk vergeten.

Een voorbeeld uit de praktijk van het taalbeheersingsonderzoek wordt ons verschaft door B. Meuffels en D.H. Lammers. Deze onderzoekers gaan in hun artikel 'Attituden en argumentatietheorie' na in hoeverre er empirische steun kan worden gevonden voor het begrip *rationeel oordelende ontvanger* (Meuffels & Lammers 1977). Zij tonen aan dat 'het oordeel over de kracht van een argument systematisch en vrij sterk beïnvloed wordt door iemands attitude, mits zowel argument als attitude refereren aan hetzelfde stimulus materiaal' (148). Een opmerkelijk onderzoekresultaat, dat – zoals Meuffels en Lammers weten – eerder ook al door andere onderzoekers bereikt werd.

Voor de beoefenaar van het vak taalbeheersing heeft dit onderzoekresultaat iets geruststellends: het verleent steun aan zijn vooronderstelling dat er in de praktijk dikwijls geen sprake is van een rationele beoordeling van argumentatie en dat pogingen om hierin vanuit het vak taalbeheersing enige verbetering te brengen niet bij voorbaat verspilde moeite behoeven te zijn. Meuffels en Lammers menen echter een heel andere implicatie te zien, die anderen tot nu toe ontgaan is. De beide onderzoekers stellen dat het 'wellicht zinvoller is het begrip rationeel oordelende ontvanger, *in welke interpretatie dan ook*, te laten vallen' (148, cursivering van vEK). Deze verwerping van een sleutelbegrip uit de argumentatietheorie baseren zij op hun observatie dat het bestaan van een rationeel oordelende ontvanger in hun onderzoek niet empirisch kon worden geverifieerd.

Helaas blijft in 'Attituden en argumentatietheorie' nogal onduidelijk welke gedachtingang Lammers en Meuffels precies tot hun belangwekkende stelling geleid heeft. Aangezien de stap van de empirische observatie naar de verwerping van een theoretische constructie hier zo duidelijk een misstap is, hebben wij aanvankelijk aangenomen dat aan de stelling van Lammers en Meuffels geen overdreven waarde moet worden gehecht en dat de auteurs er geen werkelijke pretenties aan verbinden met betrekking tot het argumentatietheoretisch onderzoek.

Wat Meuffels betreft blijkt onze veronderstelling terecht te zijn. Navraag leert dat hij liever van de stelling wil afstappen en dat hij zelfs van oordeel is dat het per definitie onmogelijk is om theoretisch-normatieve begrippen zoals de rationeel oordelende ontvanger op grond van empirisch onderzoek als onbruikbaar te kwalificeren. Lammers echter handhaaft zijn stelling.

Lammers meent door middel van wetenschappelijk onderzoek bewezen te hebben dat het begrip rationeel oordelende ontvanger voor het argumentatietheoretisch onderzoek in het vak taalbeheersing onbruikbaar is omdat rationeel oordelende ontvangers 'in de praktijk' niet bestaan. Hij lijkt met deze opvatting zelfs enigszins school te maken.¹ En dit gevaar van schoolvorming maakt het de moeite waard om uit te leggen waarom de opvatting van Lammers op een misvatting berust en serieus argumentatietheoretisch onderzoek in de weg staat. De merites van het onderzoek waarop deze opvatting heet te steunen, kunnen daarbij buiten beschouwing blijven; we kunnen volstaan met aan te geven wat de plaats en de functie is van de rationeel oordelende ontvanger in het taalbeheersingsonderzoek.

Het begrip rationeel oordelende ontvanger heeft een centrale plaats in het werk van een groep Amsterdamse taalbeheersingsonderzoekers; het is met name van belang voor het onderzoek van argumentatie (Van Eemeren 1975: 11). Doel van het onderzoek van argumentatie in het vak taalbeheersing is methoden te ontwikkelen om de vaardigheid van taalgebruikers in het argumenteren en het beoordelen van argumentatie te vergroten. Daartoe worden er theoretisch-verklarende beschrijvingen gegeven van de manieren waarop er in de praktijk geargumenteed wordt en normen opgesteld voor de manieren waarop er geargumenteed zou behoren te worden. Zowel het descriptieve als het normatieve onderzoek is noodzakelijk om adequate en voor de praktijk relevante verbeteringsmethoden te kunnen ontwikkelen. Bij het verbeteren wil men iemand immers leren om goed te doen wat hij daarvoor fout deed.

De normen die specificeren wat met betrekking tot argumentatie de gewenste situatie is, zijn *ideaalnormen*. Zij geven aan wat rationeel aanvaardbare argumentatie is. De argumentatietheoreticus duidt degene die deze ideaalnormen hanteert aan als een 'rationeel oordelende ontvanger', een 'redelijke beoordelaar' of een 'kritische discussiant'. De rationeel oordelende ontvanger is dus primair een theoretische constructie en geen empirische realiteit. Deze constructie vormt een normatieve idealisering, waarin een kritische taalgebruiker gepostuleerd wordt die in de werkelijkheid niet hoeft voor te komen. De rationeel oordelende ontvanger beoordeelt argumentatie uitsluitend volgens de deugdelijkheidscriteria die de argumentatietheoreticus uit zijn ideaalnormen voor rationeel aanvaardbare argumentatie heeft afgeleid. Dit betekent dat geabstraheerd wordt van alle factoren die een rationele beoordeling in de weg kunnen staan en die in de praktijk afbreuk doen aan de kritische instelling van de taalgebruikers.²

Sprekers en schrijvers die argumenteren en luisteraars en lezers die argumentatie beoordelen hebben in de praktijk in principe reeds de pretentie zich als rationeel oordelende ontvangers te gedragen. Anders zouden zij niet argumenteren en argumentatie beoordelen. Zij stellen zich op als (in een niet nader gespecificeerde zin) kritische taalgebruikers. Toch hoeft deze opstelling de argumentatietheoreticus er niet zonder meer toe te verleiden hun pretentie gerechtvaardigd te achten. Hij hoeft de deugdelijkheidscriteria die hij voor de beoordeling van argumentatie wenst aan te leggen immers niet bij voorbaat gelijk te stellen aan de deugdelijkheidscriteria die taalgebruikers in de praktijk (expliciet of impliciet) blijken te hanteren. Wie bezwaar heeft tegen het feit dat sprekers retorische 'kunstgrepen' gebruiken om hun luisteraars te overtuigen en dat luisteraars zich laten overtuigen door 'drogredenen', zal gemakkelijk inzien dat het ook de *voorkeur* verdient bij de beoordeling van argumentatie onafhankelijke criteria aan te leggen en niet uitsluitend af te gaan op hetgeen retorisch effectief is.

De constructie van de rationeel oordelende ontvanger is ontwikkeld om de mogelijkheid te scheppen tot een dergelijke normatieve benadering van argumentatie, die ter onderscheiding van de uitsluitend retorische benadering ook wel een 'kritische' benadering genoemd wordt. Het is de taak van de argumentatietheoreticus om aan deze kritische benadering een nadere invulling te geven door op verantwoorde wijze te specificeren welke regels voor deugdelijke argumentatie de rationeel oordelende ontvanger bij zijn beoordeling van argumentatie in acht neemt. De rationeel oordelende ontvanger speelt zowel een rol bij het beoordelen van de situatie die in de praktijk wordt aangetroffen als bij streven naar verbetering. In het laatste geval dient hij als richtsnoer bij het streven om taalgebruikers zich in die zin kritisch te laten gedragen dat hun taalgebruik zoveel mogelijk voldoet aan de normen voor rationeel aanvaardbare argumentatie (Van Eemeren 1978: 67). In beide gevallen is de rationeel oordelende ontvanger echter geen reële persoon die men een hand kan geven, maar een normatieve abstractie. De theoretische constructie van de rationeel oordelende ontvanger vormt een ideaalbeeld dat een methodologische functie vervult in het onderzoek van argumentatie. Wie dit niet begrijpt en vervolgens gaat proberen om het bestaan van de rationeel oordelende ontvanger empirisch te verifiëren om daarmee de bruikbaarheid van dit begrip te toetsen, miskent de methodologische status ervan.

Om het onheil te illustreren dat deze miskenning kan aanrichten, is het misschien verhelderend een vergelijking te trekken tussen de taalbeheersingsonderzoeker die ontdekt dat taalgebruikers zich in de praktijk veelal niet als rationeel oordelende ontvangers gedragen en een dokter die ontdekt dat zijn patiënten veelal ziek zijn. Als de geneesheer zich net zo zou gedragen als de taalvaardigheidsverbeteraar Lammers, dan zou hij zich – nadat hij van de schrik bekomen is – genoopt voelen om af te rekenen met het begrip 'lichamelijk gezonde mens'. De toestand in zijn praktijk zou hem ertoe dwingen mensen die lijden aan hartkwalen, bedorven levers, pukkels of vetzucht aan hun lot over te laten. Wij geven de voorkeur aan een dokter die bij het stellen van een diagnose en bij het uitschrijven van recepten vast blijft houden aan een ideaalbeeld van de lichamenlijk gezonde mens. De mensheid wordt geteisterd door vele kwalen; het lijkt ons van belang als zowel de medische onderzoeker als de taalbeheersingsonderzoeker gericht zijn best doet om er een paar te genezen. Het hooghouden van een ideaalnorm is daarbij een *conditio sine qua non*.

Noten

1. Zo troffen wij onlangs in een officieel programmavoorstel voor de opleiding taalbeheersing aan het Instituut voor Neerlandistiek van de Universiteit van Amsterdam de kritiek aan dat in de literatuur uit het bestaande programma 'psychologische, sociale, economische contexten buiten beschouwing worden gelaten om tot de gewenste geabstraheerde, ideale situatie te komen, waarbij het begrip *rationaliteit*, waar je in de praktijk geen kant mee uitkan, een sleutelbegrip is'. In een anoniem pamflet doen strijders tegen 'begrijpelijkheid en argumentatie' aan datzelfde Instituut het nog eens dunnetjes over door af te geven op 'een waardevrije wetenschapsopvatting waarbij het begrip rationaliteit centraal staat en geabstraheert wordt van sociale, psychologische en economische factoren'. Soortgelijke geluiden vielen te beluisteren op een werkconferentie over 'Object en doelstelling van Taalbeheersing', die op 27 april 1979 te Leiden gehouden werd. Lammers poneerde bij die gelegenheid opnieuw zijn stelling omtrent de verwerpelijkheid van de rationeel oordelende ontvanger.
2. Interessant is in dit verband de reactie van Chomsky op een opmerking van Ronat (Chomsky 1979: 57):

Mitsou Ronat: 'Certain sociologists accuse linguistics of participating in the legitimation of the dominant language, in particular because of the concept of "competence", which is often confused, more or less, with skill in handling the language. But above all, they reproach linguistics for its idealization, which removes it from social reality.'

Noam Chomsky: 'Opposition to idealization is simply objection to rationality; it amounts to nothing more than insistence that we shall not have meaningful intellectual work. Phenomena that are complicated enough to be worth studying generally involve the interaction of several systems. Therefore you *must* abstract some object of study (. . .) At least if you want to conduct an investigation which is not trivial.'

Bibliografie

- Chomsky, Noam**, *Language and responsibility*. Based on conversations with Mitsou Ronat. Translated from the French by John Viertel. New York 1979.
- Eemeren, F.H. van**, *Taalbeheersing; onderzoek en onderwijs in de nieuwe retorica*. Interne publikatie Instituut voor Neerlandistiek Universiteit van Amsterdam 1975.
- Eemeren, F.H. van**, 'Taalbeheersing, argumentatie en rationaliteit; een nadere bepaling van het begrip kritische discussie'. In: *Taalbeheersing 1978*. Enschede 1978, 55-68.
- Meuffels, B. en D.H. Lammers**, 'Attituden en argumentatietheorie; de rationeel oordelende ontvanger in empirisch perspectief'. *Spektator* 7 (1977), 3, 138-152.